

СУБ'ЄКТИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВОЄН У ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

С. Я. Богданець

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності «Право»,
навчально-науковий інститут права

Науковий керівник – д.н.соц.ком., професор О. А. Мітчук

*Національний університет водного господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна*

У статті проаналізовано причетність суб'єктів інформаційних воєн у правовій системі сучасних міжнародних відносин. Також охарактеризовано механізми та шляхи реалізації контексту функціонування інформаційних воєн у міжнародному аспекті, використовуючи контекст правової системи. Доведено, що одним із найнебезпечніших суб'єктів постають засоби масової інформації і комунікації з огляду на рівень довіри до них у суспільстві.

Ключові слова: інформаційна війна, правова система, міжнародні відносини, масова інформація, комунікація.

The article analyzes the involvement of subjects of information wars in the legal system of modern international relations. The mechanisms and ways of implementing the context of the functioning of information wars in the international aspect are also characterized, using the context of the legal system. It has been proven that one of the most dangerous subjects is the media and communications, taking into account the level of trust in them in society.

Keywords: information war, legal system, international relations, mass information, communication.

Система сучасних міжнародних відносин включає суб'єктів, або акторів міжнародних відносин, якими можуть бути не тільки країни, а й міждержавні об'єднання, блоки, міжнародні організації тощо. Як і будь-яке інше явище чи процес, інформаційна війна передбачає такі компоненти, як суб'єкт і об'єкт. Щоб адекватно інтерпретувати поняття, слід звернутися до поняття «інформаційна сфера», яке вживає, зокрема, професор Микола Сенченко у статті «Запорука національної безпеки в умовах інформаційної війни». За його словами, інформаційна сфера – це сукупність таких елементів, як: «об'єкти інформаційної взаємодії чи впливу; особиста інформація, призначена для використання суб'єктами інформаційної сфери; інформаційна інфраструктура, що забезпечує можливість здійснення обміну інформацією між суб'єктами; суспільні відносини, що складаються у зв'язку з формуванням, передаванням, розповсюдженням і збереженням інформації» [9, С. 3].

Метою нашого дослідження є проаналізувати причетність суб'єктів інформаційних воєн у правовій системі сучасних міжнародних відносин.

Зазначена мета передбачає виконання такого завдання: охарактеризувати механізми та шляхи реалізації контексту функціонування інформаційних воєн у міжнародному аспекті, використовуючи контекст правової системи.

Теоретичну базу наукового пошуку склади праці таких вчених: В. Абакумова, І. Валушко, П. Войтович, К. Захаренко, О. Курбана, А. Марушак, М. Сенченко та ЗУ «Про інформацію».

Методологію дослідження здійснено з використанням методів порівняльного аналізу та зіставно-історичного методу.

Відтак первісно можемо пов'язати поняття суб'єкта з активною особистістю – безпосереднім учасником актів комунікації, обміну інформацією та потенційною жертвою інформаційного впливу. Подібним чином систему інформаційних відносин розглядає і український законотворець. У статті 7 Закону України «Про інформацію» розтлумачено, що «суб'єктами інформаційних відносин є: громадяни України; юридичні особи; держава. Суб'єктами інформаційних відносин відповідно до цього Закону можуть бути також інші держави, їх громадяни та юридичні особи, міжнародні організації та особи без громадянства» [7].

Подібну думку висловлює Олександр Курбан: «Суб'єкти інформаційних процесів – учасники комунікацій, індивідууми, соціальні групи, організації (ЗМІ, громадські, державні, комерційні структури)» [5, С. 86], тобто широке коло осіб та організацій. Власне, при характеристиці сутності інформаційних воєн поняття суб'єкта має вужче значення: воно найчастіше позначає безпосередніх актантів інформаційного протистояння. Тобто суб'єкт інформаційних відносин не тотожний суб'єкту інформаційної війни, хоча можемо дійти висновку, що суб'єкт інформаційної війни обов'язково залишається суб'єктом інформаційних відносин, адже завжди перебуває в певному правовому статусі та правовому полі (навіть коли цим суб'єктом постає держава чи блок держав).

Про це детальніше пише юрист Анатолій Марущак: «Для кожного суб'єкта інформаційного права є своя певна правосуб'єктність з конкретним змістом. Для органів державної влади змістом інформаційної правосуб'єктності є компетенція як сукупність певних повноважень. Для громадян та юридичних осіб інформаційна правосуб'єктність складається з правоздатності, дієздатності, деліктоздатності та певних суб'єктивних прав та обов'язків» [6, С. 45].

Микола Сенченко уточнює, що інформаційно-психологічні загрози, які власне і становлять сутність і зародок інформаційної війни, «зумовлені розробкою, виготовленням, розповсюдженням та використанням суб'єктами негативних інформаційно-психологічних впливів спеціальних засобів і методів» [8, С. 3]. Науковець не вважає за доцільне пояснювати саме поняття «суб'єктів» у цьому контексті, але, очевидно, вважає їх прямими виконавцями інформаційної війни. Роль і значення суб'єктів інформаційної війни засвідчують численні дефініції поняття.

М. Сенченко вважає, що суб'єктами інформаційних операцій (тобто безпосередніми виконавцями, тими, хто впроваджує та використовує інформаційну війну задля власної вигоди, по суті, інформаційними агресорами) є «зазвичай є розвинені країни або країни, які в ході модернізації досягли значних успіхів та освоїли останні досягнення постінформаційних суспільств» [9, С. 6]. На думку дослідника, об'єктами інформаційної та політичної експансії виявляються держави, які володіють такими особливостями:

- 1) відносною політичною відкритістю та включеністю у глобальні процеси обміну капіталами та інформацією;
- 2) етнічною, расовою, конфесійною, ідеологічною строкатістю;
- 3) слабкими та/або нерозвиненими політичними інститутами;
- 4) інститутами сектору безпеки [9, С. 6].

У контексті явища інформаційної війни дослідники розглядають не тільки суб'єктів інформаційних операцій, але й суб'єктів інформаційної безпеки. Це поняття глибше характеризує Костянтин Захаренко в розвідці «Проблеми консолідації суб'єктів інформаційної безпеки» (2018). Даючи узагальнену інтерпретацію термінологічного апарату, науковець розрізняє зовнішні та внутрішні джерела інформаційної безпеки. До зовнішніх джерел інформаційної безпеки, за словами Захаренка, належить:

- діяльність іноземних політичних, військових, економічних та розвідувальних структур в інформаційній сфері;
- політика домінування деяких країн в інформаційній сфері;
- діяльність міжнародних терористичних груп;
- розробка концепцій інформаційних війн будь-якими структурами; культурна експансія у відношенні до конкретної країни [4, С. 38].

Міркуючи про наслідки діяльності цих суб'єктів, дослідник резюмує, що вони можуть бути як позитивними, так і негативними. «Позитивні наслідки проявляються тоді, коли зовнішні ідеологічні суб'єкти (партії, громадські організації, наднаціональні структури) підтримують ідеологічні настанови певної країни, наприклад, сприяють утвердженню ліберальних (демократичних) цінностей в Україні, діляться досвідом проведення певних реформ та ін. Негативний вплив зовнішніх ідеологічних суб'єктів проявляється у нав'язуванні тим або іншим країнам ціннісно-світоглядних настанов не сумісних з їх культурою, політичними традиціями, правовою системою тощо. Як свідчить світова практика зовнішні ідеологічні суб'єкти можуть бути задіяні у інформаційних війнах» [4, С. 38].

Цікаво зауважити, що до суб'єктів інформаційної безпеки, власне, тих, які можуть стати суб'єктами інформаційної війни, Захаренко зараховує ІТ-компанії. На його думку, сфера взаємодії ІТ-компаній і держави в дотриманні інформаційної безпеки охоплює такі заходи, як: «співробітництво з державою у розробці нового програмного продукту для всіх сфер життєдіяльності суспільства, розробка систем захисту інформаційних ресурсів держави, участь у створенні загальнодержавних стратегій та програм розвитку інформаційної сфери, протидії кіберзлочинності» [4, С. 39].

Предметно розглянув теоретичні засади і типологію суб'єктів інформаційних воєн Валентин Абакумов у праці «Суб'єкти інформаційних війн: поняття та види». Дослідник суттєво розширив перелік суб'єктів інформаційних воєн, зараховуючи до них:

- держави, їх союзи та коаліції;
- міжнародні організації;
- недержавні незаконні (у тому числі незаконні міжнародні) збройні формування;
- організації терористичної, екстремістської, радикальної політичної, радикальної релігійної спрямованості;
- транснаціональні корпорації;
- віртуальні соціальні спільноти;
- медіа-корпорації;
- віртуальні коаліції [1, С. 7].

І. Валюшко в розвідці «Еволюція інформаційних війн: історія і сучасність» розглядає низьку собівартість виробництва і високу ефективність інформаційної зброї як ключовий фактор, що розширює «діапазон можливих комбатантів у такій війні» в зіставленні з традиційною війною. На думку дослідниці, суб'єкти інформаційних війн включають «як окремі країни, так і їх спецслужби, терористичні організації, злочинні кола, фірми і навіть особи, що діють без злого наміру» [2, С. 132].

Держави, союзи держав і коаліції держав є одними з найкрупніших суб'єктів інформаційних війн і «характеризуються наявністю стабільних інтересів в інформаційному просторі» [1, С. 7]. Відтак задля утримання рівноваги в інформаційній площині, збереження стабільності у сфері державних інтересів й можливості брати участь в інформаційних протистояннях ці суб'єкти визначають і впроваджують різноманітні важливі заходи.

Наприклад:

1. Створення власного інформаційного (державного, союзного чи коаліційного) простору, який інтегрується до глобального інформаційного поля, репрезентуючи

інформаційне існування конкретних суб'єктів.

2. Політика контролю і спостереження за адекватним функціонуванням власного інформаційного поля.

3. Розробка й імплементація необхідної законодавчої, правової бази, творення бажаної ідеології для регламентації випадків, принципів, форм участі суб'єктів в інформаційних війнах.

4. Організація відповідних структурних підрозділів у складі силових та цивільних формувань, метою діяльності яких буде безпосереднє ведення інформаційного протистояння.

5. Розробка (чи придбання) власної релевантної інформаційної зброї, а також методів, форм, прийомів ведення інформаційної війни [1, С. 7–8].

Залучення держави до інформаційної війни негативно позначається на всіх пріоритетних сферах її життя: політичній, економічній, культурній і соціальній, загрожуючи не тільки інформаційними втратами, а й національній безпеці суб'єкта.

Масштабними суб'єктами інформаційних війн постають, згідно з теоріями дослідників, міжнародні організації. Вони, власне, є активними учасниками глобального інформаційного простору, частково впливають на інформаційні сфери окремих країн та володіють стабільними інформаційними інтересами. Дії міжнародних організацій в інформаційних війнах можемо означити як доповнювальні, оскільки вони потребують опиратися на потенціал та ресурси певних країн, залучених до інформаційного протистояння. Валентин Абакумов вважає ці дії «організаційно-правовими заходами». Міжнародні організації в контексті ведення інформаційної війни виконують такі функції:

1. Власне, організують і провадять інформаційне протистояння, базуючись на релевантних ресурсах країни-учасниць міжнародної організації.

2. При потребі створюють власні структури для підтримання і просування стратегій інформаційного протистояння.

3. Імплементують законодавчі й ідеологічні норми, що обґрунтовують участь організації в інформаційних атаках, а також деталізують процедуру і форми цієї участі.

4. Організують у країнах-учасницях свої технологічні, наукові, технічні ресурси.

5. Проводять розробку або закупівлю власної інформаційної зброї, використовуючи матеріальні та інші ресурси лояльних країн [1, С. 7–11].

Роль міжнародних організацій у сучасних інформаційних протистояннях складно применшити. Нерідко ці організації здійснюють суттєвий вплив на прийняття рішень країн-членів або лояльних до організації. Значення таких міжнародних організацій, як НАТО чи ООН, у системі сучасних міжнародних відносин залишається колосальним. Павло Войтович у статті «Проблеми міжнародно-правового регулювання інформаційної безпеки» робить спробу визначити контури майбутньої системи міжнародного регулювання інформаційного простору, зауважуючи, що на сьогодні «універсальний міжнародний договір з питань міжнародної інформаційної безпеки відсутній» [3, С. 42]. На його думку, «постійне джерело інформаційних загроз корениться й у неурегульованих міжнародних відносинах, у міжнародній конкуренції і зіткненні національних інтересів, у войовничості націй, розбіжностей життєво важливих цілей і інтересів цілих держав» [3, С. 42].

У сфері міжнародно-правового регулювання дослідник виокремлює терористичний і кримінальний аспекти, що вже закріплені в низці відповідних угод на регіональному рівні внаслідок їхньої великої загрози. Він розглядає два актуальні наукові підходи до організації інституту міжнародної інформаційної безпеки. Згідно з першим підходом, світова спільнота повинна спільними зусиллями скоординувати створення відповідної комплексної міжнародної правової бази, міжнародного суду й інших структур задля глобального захисту від інформаційних посягань. Згідно з другим підходом, цю сферу слід регулювати на регіональному рівні, а міжнародна координація повинна існувати лише для терористичного і

кримінального компонентів [3, С. 43]. Валентин Абакумов підсумовує: «Хотілося б акцентувати увагу на подвійній значущості й небезпеці ведення міжнародними організаціями інформаційних війн (у порівнянні з державами, їх союзами та коаліціями) та необхідності вироблення виваженої міжнародної інформаційної політики в цьому напрямку» [1, С. 9].

Резюмуємо, що суб'єктами інформаційної війни можуть бути: держави, державні блоки, міжнародні організації, транснаціональні корпорації, недержавні незаконні формування, недержавні законні об'єднання, зокрема, неурядові організації, окремі персони, соціальні віртуальні спільноти, засоби масової інформації і засоби масової комунікації. Усі вони володіють певними характеристиками і вдаються до здійснення заходів, які забезпечують можливість їхньої участі в інформаційних війнах. Одним із найнебезпечніших суб'єктів постають засоби масової інформації і комунікації з огляду на рівень довіри до них у суспільстві, велику роль у процесах інформування суспільства й водночас необмежені можливості маніпуляцій, обумовлені владним, спонсорським, фінансовим, ідеологічним впливом та конкретними цілями.

1. Абакумов В. Суб'єкти інформаційних війн: поняття та види. *Форум права*. 2009. № 2. С. 6–12.
2. Валюшко І. Еволюція інформаційних війн: історія і сучасність. *Історико-політичні студії. Сер. Політичні науки* : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана», Ін-т історії укр. сусп-ва ; редкол.: І. Д. Дудко (голова) та ін.. Київ : КНЕУ, 2015. № 2. С. 127–134.
3. Войтович П. Проблеми міжнародно-правового регулювання інформаційної безпеки. *Міжнародні читання з міжнародного права пам'яті проф. П. Є. Казанського* : матер. третьої міжнар. наук. конф. Одеса, 2–3 листопада 2012 р. Одеса : Фенікс, 2012. С. 42–44.
4. Захаренко К. Проблеми консолідації суб'єктів інформаційної безпеки. *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія*. 2018. № 1 (11). С. 36–43.
5. Курбан О. Сучасні інформаційні війни в соціальних онлайн-мережах. *Інформаційне суспільство*. 2016. Вип. 23. С. 85–90.
6. Марущак А. Поняття суб'єктів інформаційних правовідносин та їх класифікація. *Правова інформатика*. 2006. № 4(12). С. 42–46.
7. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650.
8. Сенченко М. Запорука національної безпеки в умовах інформаційної війни. *Вісник Книжкової палати*. 2014. № 6. С. 3–9.
9. Сенченко М. Запорука національної безпеки в умовах інформаційної війни. *Вісник Книжкової палати*. 2014. № 6. С. 3–9.